

A felelet mint műfaj

Az oktatási rendszer átalakítása nem hagyta érintetlenül a középfokú tanulmányokat lezáró érettségi vizsgát sem. Az új vizsgarendszer bevezetése előtt az OKÉV 2003 májusában próbaérettségit tartott, ahol a 11. évfolyamos diákok - akik előzetesen jelentkeztek a vizsgára - megismerkedhettek az új típusú feladatokkal, követelményekkel. A vizsgaeredmények pedig jelzésül szolgáltak a vizsgarendszer kidolgozóinak és a feladatíróknak.

A jelen értekezés célja: a felelet műfajának leírása. A korpusz anyaga az OKÉV regionális vizsgaközpontjaiban hangszalagra rögzített vizsgafeleleteiből véletlenszerűen kiválasztott 70 felelet (15 óra).

A feleletet dialogikus műfajnak tekintem, nyelvi eseményként (hymesi beszédeseményként) vizsgálom. Az elemzési módszerek nem kötődnek egyetlen társalgáselemzési iskolához, inkább többféle megközelítést igyekeztem az elemzésbe bevonni.

Az 1. fejezetben bemutatom a nyelvtudomány lehetőségét a feleletek vizsgálatára; a 2. fejezetben a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján a felelet formai jellemzését írom le; a 3. fejezet különböző vizsgázók ugyanarról a témáról adott feleleteit tartalmazza; a 4. fejezetben a tanulók és tanárok szóhasználatában megjelenő alakzatok közül az eufemizmust, kicsinyítést és túlzást emeltem ki, valamint azokat a szavakat és szófordulatokat, amelyek normatörők voltak a vizsgahelyzetben, és a köznapi társalgás irányába mozdították el az intézményhez kötött formális dialógust.

A vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy a vizsgafelelet a tanórai tanár – diák interakció speciális esete. Három jellemző szerkezeti egysége van: kérdés – válasz – értékelés. Amennyiben a válasz késik, a szekvencialánc kibővül további kérdésekkel, ameddig a kívánt válasz meg nem érkezik. A minimális egységekből felépülő feleleteknek a száma összesen kettő volt. A feleletek átlagban 35 fordulóból álltak. A záró részek változatosabb képet mutattak, mivel ezekben jobban tükröződött a tanárok magatartása, amit befolyásolt az elhangzott felelet minősége. A vizsga során a tanárokat jellemezte a nagyobb aktivitás, többféle beszédaktus jelent meg nyelvhasználatukban, mint a diákokéban. Továbbá az is kiderült, hogy a tanárok túl sok zárt kérdést tesznek fel, amelyek nem igényelnek nagy kognitív erőfeszítést, inkább az adatok számonkérésére szolgálnak. A diákok együttműködő szándékát mutatta, hogy az esetek zömében válaszoltak a feltett kérdésekre, amikor elmaradt a válasz, az a felkészületlenségükből fakadt, nem udvariatlanságból származott. A tanulók bizalmas szóhasználatának egyik oka valószínű az lehet, hogy a fiatalok kommunikációs kompetenciája nem megfelelő, nem olvasnak elég klasszikus irodalmat, így kortársaik beszédmódja lesz számukra a mértékadó. Az igénytelen nyelvhasználat inkább szociális háttérű probléma.

Munkámmal a tanár – diák kapcsolat nyelvhasználatban megjelenő változatait kívántam bemutatni, árnyaltabbá tenni, mivel megváltoztatni csak azt tudjuk eredményesen, amit jól ismerünk.

Presentation as a genre

The subject matter of this paper is a discourse/stylistic analysis of students' and teachers' speech. The material consist of acoustic recordings of 70 recorded exams and their transcriptions. My aim is to find out what speech acts are embodied in final exams. I also discuss basic problems like what general features characterise teacher – student discourse or to what extent it is possible to delimit figures of speech in live text recordings, whitin context, at the discourse level. This paper analyses the reflection of dominance in the recorded conversation as well as tone and style on the basis of various linguistic phenomene. The regulation of turn taking, initiatives and responses. Participation in the exam involves interactional work in the display of academic knowledge. Academic information is exchanged during exam in elicitation sequences composed of three interrelated parts: initiation – replies – evaluations. If the response anticipated by an initiation is immediately forthcoming, the result is a basic three-part sequence; if replies do not immediately occur, interaction continues through extended sequences until the reply called for is obtained. There is some evidence that teachers ask too many closed and unproductive questions. Teachers and students mark the bounderies of interactional sequences. The presence of these boundary markers in the interaction indicates that participants are orianted toward the sequential and hierarchic organization of final exam. The presence of this interactional work demonstrates that teacher – student interaction are rythmic, cooperative activities, involving the complex coordination of speech. It turns out that control was throughout in the hands of the teachers'. However, the teachers' dominant role and strict thematic control was not coupled with a rigid style.